

Itineraris d'avantguarda d'un català de París (1917-1920)

CRÒNIQUES LITERÀRIES, ENTREVISTES
I CARTES

Joan Pérez-Jorba

Edició i estudi introductori de Pilar García Sedas

Itineraris d'avantguarda
d'un català de París
(1917-1920)

J.
PEREZ JORBA

Orin-le-roi 28-9-1919³³⁹
Amie amiceissim

Retournerais car cal
la nostra amable salu-
tatió de Bourg. Madame
tot e dment - vos gracies
pe les nombreuses feli-
citacions. A l'encant
a la Publicidad una
carta desolosa dirigida
a vos en tant per la
mea meua la vostra
formidable empresa
sota Clas i Catala. Dite
esta de suite en catala. Ja
en direu que us sembla
els meus punts d'obra, si us
plak. Ben vostre
J. Perez Jorba

Itineraris d'avantguarda d'un català de París (1917-1920)

CRÒNIQUES LITERÀRIES, ENTREVISTES
I CARTES

Joan Pérez-Jorba

Edició i estudi introductori de Pilar García Sedas

Pròleg d'Enric Bou

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Filologia UB
BIBLIOTECA

A Domingo Ródenas de Moya, pel seu
magisteri rigorós, diligent i afable; per una
amistat compartida amb aroma de cafè.

Sumari

Pròleg. Joan Pérez-Jorba, mediador cultural de l'avantguarda, per Enric Bou	13
Presentació	19
Edició dels textos	23
Procedència dels textos	25

ESTUDI INTRODUCTORI

CAPÍTOL I. UN MEDIADOR EN TEMPS D'AVANTGUARDES	31
Itinerari català	37
Premsa diària	37
Revistes	42
Itinerari francocatalà	61
<i>L'Instant</i> (1918-1919)	63
La coordenada francesa	67
La coordenada catalana	72
Itinerari francès	73
<i>SIC</i> (1916-1919)	75
<i>La Revue de l'Époque</i> (1919-1923)	87
Itinerari castellà	88
<i>Grecia. Revista de Literatura</i> (1918-1920)	89
 CAPÍTOL II. LA PROJECCIÓ DE LA SEVA MEDIACIÓ	 91
Concreció d'un projecte editorial	91
Uns materials referencials	95
 CONCLUSIÓ. L'ARRIBADA A PORT	 103

TEXTOS DE JOAN PÉREZ-JORBA

ITINERARI CATALÀ	107
1. Les idees estètiques d'en Max Jacob	107
2. Pierre Albert-Birot, poeta nunistà	113
3. De la vieja Lutecia: la poesía y la novela en nupcias con el cubismo	119
4. Cap a la revolució de l'escenografia	125
5. Paseando con Guillaume Apollinaire	128
6. Los albañiles del ensueño	135
7. En medio del vendaval literario de París	138
8. Pierre Reverdy, poeta i novellista d'avant-guarda	140
9. De la avanzada literaria. Las últimas obras de Pierre Albert-Birot	147
10. Lletres franceses	156
11. De l'inédit dans l'art dramatique	158
12. Lletres franceses	161
13. Picabia y el Dadaísmo	163
ITINERARI FRANCOCATALÀ	167
<i>L'Instant</i> (París-Barcelona, 1918-1919), «Les livres»	167
14. <i>Guynemer</i> , par J.M. Junoy, Barcelona, 1918	167
15. <i>Les ardoises du toit</i> , par Pierre Reverdy, París, 1918	168
16. <i>Profond aujourd'hui</i> , par Blaise Cendrars	169
17. <i>Aquarium</i> , par Philippe Soupault, París, 1917	171
18. <i>Calligrammes, poèmes de la paix et de la guerre (1913-1916)</i> , par Guillaume Apollinaire, París, Mercure de France, 1918	171
19. <i>Spirales</i> , par Paul Dermée, Lutetia éditeur, París	174
20. Notre grand poète	175
21. <i>Le Panama ou les aventures de mes sept oncles</i> , par Blaise Cendrars, París, Éditions de la Sirène, 1918	176
22. <i>Les jockeys camouflés et période hors texte</i> , par Pierre Reverdy, París, 1918	176
23. Divagacions sobre l'art d'avantguarda	177
ITINERARI FRANCÈS	181
<i>SIC</i> (París, 1916-1919)	181
24. Pensées à coupe-papier	181

25. Des feuilles sur le temps	182
26. Colonne en pensée	183
27. Sur le rideau, des scènes derrière des Tumultes	185

<i>Revue de l'Époque</i> (París, 1920), «Lettres catalanes»	186
28. <i>Poemes en ondes hertzianes</i> , par Joan Salvat-Papasseit	186

ITINERARI CASTELLÀ	189
<i>Grecia. Revista de Literatura</i> (1918-1920)	189
29. París. Biblioteca. Circuito	189

ANNEXOS

ANNEX I	193
30. <i>La Légende – Grabinoulor – Matoum en Matoumoisie</i>	193

ANNEX II. EPISTOLARI ENTRE JOAN PÉREZ-JORBA

I GUILLAUME APOLLINAIRE	199
-----------------------------------	-----

ANNEX III. CORRESPONDÈNCIA REBUDA	207
Louis Aragon	207
Blaise Cendrars	209
Paul Dermée	214
Raymond Radiguet	217
Pierre Reverdy	219
André Salmon	223
Philippe Soupault	224

ANNEX IV. CORRESPONDÈNCIA EMESA	231
Joaquim Folguera	231
J.V. Foix	232
Josep M. Junoy	233
Tristan Tzara	235

BIBLIOGRAFIA	237
------------------------	-----

Pròleg
Joan Pérez-Jorba,
mediador cultural de l'avantguarda

Vaig conèixer Pilar García Sedas el febrer de 1990 en un curs de doctorat a la UB al qual assistien Margalida Pons, Vinyet Panyella i Joan Ramon Veny, entre altres —ara— il·lustres estudiosos. De seguida vam fer amistat i des del primer moment vaig apreciar la seva manera directa de dir les coses, la seva perseverança. Aquestes dues característiques virtuts seves han donat fruits molt notables: edicions i estudis de Joaquim Torres García i Rafael Barradas. O bé una edició —inèdita— dels textos crítics de Joan Pérez-Jorba, que abastava des del pas pel Modernisme fins al contacte amb l'avantguarda parisenca des de la posició privilegiada del resident a París i integrat en la societat francesa. Aquest llibre recull un part d'aquell projecte, enriquida amb les mostres d'un epistolari amb alguns dels protagonistes del cubisme literari parisenc.

Hi ha treballs superflus i d'altres de necessaris, sense els quals el món gira de manera diferent. Aquest, vull declarar-ho d'entrada, és el cas del llibre que ara publica Pilar García Sedas. És necessari perquè aporta informació original sobre un autor sovint citat, però mai prou explorat. No és superflu perquè l'autora ha tingut la paciència i l'habilitat de reconstruir una vida (i bona part de l'obra) d'un autor que podria semblar menor. Possiblement ho sigui, de menor, pel que fa a l'obra de creació, però les seves contribucions al descobriment del simbolisme o del cubisme van ser fonamentals. Abans de la cultura del *prime time* (sí, en anglès, o, en catalanesc contemporani, *praimtaim*) i de les llibreries amazòniques que només cerquen les vendes massives, aquest volum hauria rebut l'atenció que li escau. Avui dia, en el desert cultural dels tàrtars i el triomf de l'electroxoc sensacionalista, del suc-

cés instantani i superficial, serà més complicat. García Sedas ha construït un *polard* de debò, d'aquells d'enjòlit, com en deia Pere Quart. Aquest llibre restitueix a Joan Pérez-Jorba el lloc que mereix en un episodi cabdal de la història de la cultura catalana de finals del segle XIX i la primeria del XX. Fou un intel·lectual que es va dedicar a un gran ventall d'activitats: crític literari, traductor, crític d'art, teatral i musical, i, a més a més, conreà la poesia i el relat. Les seves relacions personals van tenir un paper primordial en l'intercanvi intel·lectual entre Barcelona i els diferents grups comarcals modernistes, així com en les relacions culturals entre Catalunya i França, sobretot a partir de la Gran Guerra europea i l'esclat dels moviments d'avantguarda. En termes de valor literari, García Sedas ha resseguit amb precisió alguns dels llocs clau d'avaluació: l'ha situat en el context dels productors literaris del seu temps i l'ha relacionat amb una esfera mediàtica de la premsa del període. A més, amb l'ajut d'un concepte de l'amic Even-Zohar, aconsegueix il·lustrar tècnicament quina fou la funció de Pérez-Jorba: «la tasca inherent a la del mediador cultural o “agent de la transferència”». Aquesta activitat queda documentada en els textos en francès, en català i en castellà, publicats a Barcelona o París, en els quals fa difusió del noms cabdals de l'avantguarda catalana i francesa, tot establint una autèntica ambaixada (conjunt de missatgers enviats). Del Joan Salvat-Papasseit dels *Poemes en ondes hertzianes*, per exemple, destaca «l'électricité en paroles qui vous secoue tout entier et qui vous laisse entrevoir, entre mille étincelles, mais informe, un monde nouveau de poésie».

Va recordar Anna Balakian que el simbolisme fou un moviment literari singular perquè correspon a un moment en la història cultural d'Occident en el qual es va poder parlar en clau d'internacionalisme. L'art va deixar de ser només nacional. La seva aclaparadora preocupació era el problema de la condició humana des d'una perspectiva intemporal, no sectària, sense geografia. Pérez-Jorba ho va saber reconèixer i va voler que els seus contemporanis s'aprofitessin de la renovació. Escri-

vint sobre el poeta belga Émile Verhaeren condensà per als lectors de *Catalònia* què entenia per simbolisme:

Aqueixa insinuació emotiva, que és una de les subconscients tendències de la poesia d'ara, quan és ben franca produeix un llim simbòlic que, esclariant l'interior de l'ànima, la fa gaudir en una ideal contemplació poètica. D'aquí vénen les emocions simbòliques, que, aixamplant el cor, el fan com aquell qui diu meditar, portant-lo a sentir i descobrir en les coses un doble-fons misteriós. El Simbolisme modern és l'expressió i representació emotives de lo subconscient que hi ha en el món i en l'existència.

Era l'any 1898 i a Catalunya hi havia vents de renovellament entorn d'una sèrie de revistes i d'alguns personatges únics, com Maragall i Rusiñol. Però l'un i l'altre necessitaven un grup de sostenidors del projecte. Anys a venir, de París estant va escriure uns mots semblants, que demostraven una sensibilitat i una capacitat de llegir poesia, d'acord amb les noves tendències d'avançada que circulaven amb força al París de 1917. A propòsit de Pierre Reverdy escriví: «Les vers frappent tout d'abord l'oreille par leur apparence lapidaire, par leur assemblage hétéroclite, mais lisez-les et relisez-les bien, ils vous laisseront pendant longtemps une impression de calme harmonieux...». Era un segon moment internacional, com ha recordat Effie Rentzou a *Concepts of the World: The French Avant-Garde and the Idea of the International, 1910-1940* (2022).

La vida no era fàcil en aquells temps i la repressió política era encara més forta que avui. Van ser anys convulsos i Pérez-Jorba va haver de deixar Catalunya perquè havia estat un militant anarquista. El 1901 es va instal·lar a París sense abandonar el seu interès essencial per la cultura, que va convertir en esforços per atansar el món barceloní i el parisenc. Una de les activitats que va continuar fou la de col·laborar en la premsa, ara com a corresponsal a la capital francesa per a la premsa barcelonina: *La Revista Blanca* i *La Publicidad*. Va escriure també per a *La Nova Catalunya*, *L'Atlàntida* i *Catalunya-París*. Sens dubte, la seva

contribució més important fou la fundació de la revista francocatalana *L'Instant*, el mític any de 1918. Se'n van publicar vuit números a París i fou traslladada a Barcelona, on en sortiren cinc més. En la segona etapa, amb Millàs-Raurell com a redactor en cap, publicà textos de Salvat-Papasseit, Tristan Tzara i Marc Stéphane, entre altres. Francòfil convençut, durant la Gran Guerra Pérez-Jorba col·laborà a *Le Figaro* i al *Mercur de France*. Feu amistat amb Guillaume Apollinaire i Pierre Reverdy, introduí Pierre Albert-Birot i el nunisme a Catalunya, entrevistà Guillaume Apollinaire per a *La Publicidad* i, fins i tot, va assajar la poesia visual.

El llibre que ens ofereix Pilar García Sedas il·lustra amb rigor i exhaustivitat aquest segon període de la vida de Pérez-Jorba, ara ja definitivament parisenc. La cronologia és precisa: 1917-1920. Gràcies als documents que ha exhumat podem constatar la riquesa de la seva visió, l'accés a materials de primera mà, la relació directa amb els grans noms de l'avantguarda parisenc. El més característic de Pérez-Jorba, allò que l'uneix a un bon grapat dels seus coetanis, és la curiositat intel·lectual i la voluntat de modernitzar la cultura catalana. A finals del segle XIX tenia un nom precís: Modernisme. I anys a venir, trasplantat a París, continua la seva curiositat, que ara l'atansa a les iniciatives d'avantguarda. Tenia una lògica. Com tants d'altres i en dues etapes, s'enlluerna amb la literatura europea del moment i reivindica alguns dels autors més importants i també alguns dels seus principis fonamentals, com ara la independència de l'artista i la mitificació de l'art.

L'estudi i l'antologia de textos de Pilar García Sedas presenten moltes novetats i, més enllà de la interpretació del personatge que fa, i molt bé, el volum és apassionant per la gran quantitat de textos exhumats. És un treball poc agraït d'arxiu i hemeroteca, que té com a premi algunes de les perles editades en el volum. Són textos que dormien esgrogueïts a l'hemeroteca i que ara, gràcies a García Sedas, adquireixen nova vida. La recuperació del Pérez-Jorba atent als moviments d'avantguarda des de la perspectiva privilegiada del resident a París és un dels grans mè-